

הגאולה הסוציאלית

(שיחה)

פרסום ראשון: דער מאמענט, 16 בנובמבר 1934

שפת המקור: יידיש

מה פירושו של המושג "גאולה סוציאלית"?

- איני מבין, למה אתה שואל שאלות, שכל אחד מכיר ויודע אותן, ואף אתה בכלל זה. פירושה של "גאולה סוציאלית" הוא, שהפועלים בעצמם יהיו "נותני העבודה" של עצמם, כלומר, שכל עושרה הפרודוקטיבי של האומה – הקרקע, בתי-חרושת, המכונות – יהא שייך למדינה, ושהאזרחים יעבדו אצל עצמם: אז לא יהא מקום לניצול, והשאלה הסוציאלית תיפתר.

- יידי, אתה מתחיל שוב באותה הטעות הנצחית: מדברים עמך על השאלה הסוציאלית, ואתה מדבר על שאלת- הפועלים.

- זהו אותו הדבר. הרי משמעותה של השאלה הסוציאלית הוא סידור מצבם של הפועלים השכירים.

- אין זה אותו הדבר, השאלה הסוציאלית היא רחבה ועמוקה הרבה יותר משאלת הפועלים השכירים. שאלת הפועלים השכירים היא רק חלק מן השאלה הסוציאלית, וזה מזמן שאין זה החלק החשוב ביותר, ולהבא תופחת חשיבותו יותר ויותר.

- כן, כן, מכיר אני את השקפתך זו: הרי אתה טוען, שלא הפועלים השכירים הם עכשיו האביונים והעניים ביותר...

- כן, ואתה בעצמך יודע, שאמנם נכון הדבר, ולפיכך אני אומר: "בטל האביון – בטל היחסן". היחסנים היחידים לגבי השאלה הסוציאלית הם האביונים. יותר שהאדם הוא אביון – יותר הוא יחסן; תפקידה היחידי של הריפורמה הסוציאלית או של המהפכה הסוציאלית היא: ההשמדה של האביונות. – ואולם יש סיבה שניה, שבגללה פסק זה מזמן ה"פועל השכיר" לעמוד במרכז של השאלה סוציאלית: זוהי העובדה, שמעמד הפועלים השכירים הוא

מעמד, שיש לו נטיה טבעית להתמעט יותר ויותר. כל צעד של הקידמה הטכנית עושה למיותרים מאות ואלפים של שרירי בני-אדם, משום שבמקומם יכולה לעשות אותה העבודה מכונה חדשה עם תריסר אחד של משגיחים. בעוד חמישים שנה, ואפשר עוד קודם לכן, יעמוד כל העולם בפני מצב כזה, שאת כל צרכיה החמריים של האנושות כולה אפשר יהא לספק במיליונים אחדים של משגיחים כאלה, שיעבדו, אפשר חמש שעות ביום, ואפשר רק שלוש שעות ביום, אפשר ארבע פעמים בשבוע ואפשר רק פעמיים בשבוע. ו"עבודתם" תהא: ללחוץ בכפתור חשמלי מזמן לזמן. כל זה יודע אתה בעצמך, אף-על-פי שעדיין אינך רוצה להאמין בכך. כך יהא, ואחרת אי-אפשר שיהא. אם רוצה אתה, אזכיר לך שוב, שדבר זה כתוב עוד בתנ"ך: שה"עבודה" במובן אמצעי של ייצור, שזיעת-האפיים בשביל לחם ומים, "קללה" היא, ומן היום הראשון של התרבות האנושית התחיל האדם להלחם בקללה זו, מתוך שניסה להטיל את הקללה על זיעת-האפיים על הטבע ועל המכונה. ועכשיו עומד האדם לא רחוק מן הניצחון הסופי, וה"פועל" יעשה בעתיד הקרוב ביותר דבר יקר-המציאות, ועל דעתו של שום סוציולוג או מתקן סוציאלי לא יעלה לטפל בקטנות כאלה. לפניו תעמוד שאלה אחרת לגמרי: מה לעשות עם הרוב העצום של בני-האדם, שיהיו אז לא "פועלים" דווקא.

- את הנבואות הללו כבר שמעתי, ואין אני מאמין בהן, ואולם נניח לרגע, שאמנם כן הדבר, ש"וועבוד" המכונה, ה"גולם", כפי שאתה קורא לה, ורובם הגדול של בני-האדם יוכלו להיבטל מעבודה. כיצד איפא פותר אתה את השאלה הסוציאלית? כיצד אתה תסגל אז את הסדר הסוציאלי אל העיקרון הקדוש (אני מקווה, שגם בעיניך קדוש הוא עיקרון זה): מי שאינו עובד, אין לו הזכות ליהנות אף במקצת מן הטוב שבעולם הזה?

- אתחיל קודם כל בהערה, שמלגלג אני על העיקרון ה"קדוש" שלך. הוא אינו קדוש כלל. אין אני רואה שום קדושה במצב, שבו צריך אדם לשלם בזיעת-אפיים אף בעד האפשרות האלמנטרית ביותר שלא למות ברעב. למה? כלום ביקש מן החברה, שיעשו לו את הטובה וירשו לו להיוולד? לא שאלו אותו, שלא בטובתו הטילו אותו לתוך עולם, ששוררת בו "תאוות האכילה", שגשם יורד בו ובחורף קר בו. כשאני מכריח את מישהו לצאת למלחמה, צריך אני להבטיח אותו, לכל הפחות, בלחם, בבגדים ובגג מעל לראשו; וזהו הדבר ה"קדוש" היחידי בכל השאלה. לאדם יש הזכות ללחם, בגדים, גג וכו' פשוט משום שהוא אדם; השאלה, אם הוא "עובד" אם לא, אין לה כל שייכות לכאן. ואני חושב, שהשקפתי זו היא קרובה הרבה יותר ל"קדושה", למוסר הטהור ולרגש האנושי הפשוט מן העיקרון שלך: אינך עובד: מות איפא ברעב.

- אם כן איפוא מהי מהותה של התרופה בשביל הגאולה הסוציאלית על-פי עקרוןך זה, שהוא נותן זכויות שוות לכל הולכי-בטל?

- מהותה של התרופה כלולה בשני חוקים קצרים ופשוטים. ראשית: כל אדם, שהוא רוצה בכך מחמת איזו סיבה שהיא, מקבל מן המדינה מינימום מסוים של הצטרפויותיו – מינימום, שהחברה תמצא אותו למספיק בארץ מסויימת ובתקופה מסויימת של התרבות הטכנית. שנית: כדי להבטיח מינימום זה, יש רשות למדינה לגייס בני-אדם ולהפקיע חמרים וחפצים במידה המבטחת את המינימום הנזכר. וזה הכול.

- אפשר, שזהו "הכול", ואולם לי עדיין לא ברורה הגאולה.

- אברר את הדבר יותר. אני מציר לעצמי שהדבר, שאנו מכנים אותו בשם "הצרכים האלמנטריים" של אדם רגיל – אותו הדבר, שהיום הוא צריך להילחם עליו ולבקש פרנסה ולהרעיש עולמות, כשאינו מוצא פרנסה זו, - כולל חמישה דברים: אוכל, דירה, בגדים, האפשרות לחנך את הילדים והאפשרות להתרפא במקרה של מחלה. בעברית אפשר לסמן דבר זה בקיצור: מזון – מעון – מלבוש – מורה – מרפא: "חמש פעמים מ". ביחס לכל אחד מן הצרכים הללו קיים בכל מדינה ובכל תקופה מושג ידוע על מינימום מספיק. וחובתה של המדינה, על פי "תרופתי", צריכה להיות: כל אדם, שמודיע, שהוא דורש את "חמש המ"מין", צריך לקבל אותן. זהו הראשון משני החוקים "שלי". מכאן יש להסיק, שבידי המדינה צריכה להיות תמיד האפשרות לספק את חמש המ"מין לכל אותם האזרחים, שידרשו אותן. מאין תיטול אותן המדינה? התשובה על כך הוא החוק השני "שלי": המדינה תיטול אותן בכוח מן האומה ממש כמו שהיא נוטלת כיום מסים אחרים ומכרחת בני-אדם צעירים לעבוד בצבא.

לפי "תרופתי" תעשה הממשלה חשבון, שעל פיו יהא צורך להבטיח בשנה הקרובה ב"חמש מ"מין" כך וכך נפשות בערך, זאת אומרת, יהא צורך בכך וכך טונות של צרכי אוכל, בכך וכך מעונות, אריגים, וכו' וכו'. ולשם כך יהא צורך בכך וכך כסף ובכך וכך שעות עבודה (בוודאי לא בהרבה שעות "עבודה", שהרי את עצם העבודה תעשה המכונה). והמדינה תטיל בכל שנה על האזרחים מידה מתאמת של מסים, או תפקיע מספר מתאים של בתי-חרושת פרטיים ותגייס בשביל ה"שירות הסוציאלי" מספר מתאים של צעירים. אף-על-פי שאין אני סטטיסטיקן גדול, הרי בטוח אני, שכל זה יעלה בזול הרבה יותר משעולה כיום החזקת הצבא. ובזה ייפטרו מכל השאלה הסוציאלית.

- יותר מדי ילדותי ופשוט הוא כל העניין אצלך...

- כי ה"שאלה הסוציאלית" האמיתית היא פשוטה הרבה יותר משאתה מצייר אותה לעצמך. אתה חושב, שתפקידה של הריפורמה הסוציאלית הוא מסובך עד לאין שיעור. צריך להשגיח על כל נקודה בודדת של עשרת האלפים היחסים השונים שבין בני-האדם, המעמדות והסיעות. ואני אומר לך, שכל זה מיותר הוא בהחלט. למדינה יש רק תפקיד סוציאלי יחיד ומיוחד: לא להתיר שבני האדם ירעבו או יישנו תחת כיפת-השמים כשהם יחפים או ערומים. בקצרה, "לבטל את הדלות". ולכם יש רק אמצעי אחד: להבטיח את "חמש המ"מין" לכל מי שחסר אותן; להבטיח לא על ידי כל מיני תקנות מסובכות ונפתלות, אלא בדרך פשוטה, ישרה וקונקרטי: לתת, וחסל.

- כיצד זה "וחסל"? – להשאיר את העשירים בעשירותם ושהעניים יסתפקו במינימום שלך? ומה עם השאלה של הגנת העובדים, של הגבלת הניצול – מה יהא עם כל אותו הדבר, שנלחמו עליו דורות של חולמים סוציאליסטיים?

- החולמים הסוציאליסטיים (זולת יוצא מן הכלל אחד) עשו תמיד אותה הטעות: הם חשבו על שינוי של כל הבנין המשקי, במקום לחשוב על דבר אחד, שהוא הוא העיקר: השמדת הדלות. משל למה הדבר דומה: לגן, שילדים משחקים בו יום-יום; ובגן יש חמישה חורים עמוקים ומסוכנים, שאפשר לנפול לתוכם ולשבור את הראש. והנה באים המתקנים הסוציאליים שלך (זולת אותו יוצא מן הכלל האחד, שאדבר עליו אחר-כך) ומציעים לסדר פיקוח חמור על תנועותיהם של הילדים: ימינה ללכת, שמאלה ללכת, לרוץ במהירות של עשרים צעד בדקה ועוד מיני תקנות כאלה. אני אומר שכל זה מיותר: אני מציע לכסות בפשטות את חמשת החורים בעפר, וירוצו להם הילדים כאוות-נפשם... - כי הדבר היחידי שאין החברה צריכה להרשות אותו הוא הרעב ובמובן הרחב יותר של "חמש מהמ"מין" שלי, ואם אפשר, תמצא עוד "מם" ששית, הרי לא אעמוד על המיקח בשל כך. ואולם כל זמן שכל אחד מובטח ב"מ"מין", הרי המדינה מתייחסת באדישות גמורה לכך, שפלוני מתגורר, אפשר, בארמון ואלמוני כועס על שבגורלו שלו לא עלה לגור בארמון. למי נוגע הדבר? הנערה חנה היא יפהפיה, ושרה – לא. כמובן, אין דבר זה נעים כלל לשרה: אפשר זוהי טראגדיה בשבילה, אבל אין זו מאותן הטראגדיות, שהמדינה צריכה להתערב בהן. אחד הוא בעל-כישרון, השני – לא; אחד הוא מאושר, השני – רע מזל; "טראגדיות" אין מספר מתרחשות כל יום מסביב להבדלים כאלה (ואפשר, טראגדיות עמוקות הרבה יותר, ועל כל פנים עדינות הרבה יותר מן הקנאה בארמונו של פלוני) – ואולם עסקו של מי הוא זה כל זמן שסכנה אחת הורחקה: רעוב לא ירעב אף אחד. - ואני הזכרתי לך, שיש רק יוצא מן הכלל אחד, רק חולם סוציאלי אחד, שאמנם הבין, שצריך לדאוג רק לעיקר זה של השמדת הרעב, ולא כיצד לשכך את הקנאה...

- כן, כן, מיהו זה אותו יוצא מן הכלל, מיהו זה אותו חכם גדול? בוודאי, אתה בעצמך עם "חמש המ"מין" שלך?

- לא. היוצא מן הכלל הוא: התורה היהודית. היה להם יתרון גדול להוגי-הדעות הפרימיטיביים; העולם שעמד לנגד עיניהם כבר הכיל בקרבו את כל השאלות החשובות של החיים הקולקטיביים, ואולם ביחד עם זה היה זה עדיין עולם פשוט. לא מסובך כל כך כמו עכשיו, ולפיכך היה להם קל יותר לראות את העיקר. ואם נוסף לכך היו אלה הוגי-הצדק הסוציאלי, הרי אין פלא בדבר, שכבר מלכתחילה גילו הם גם את "העיקר" של הסבל וגם את "העיקר" של הרפואה. ואת הרפואה הם מכנים בשם: "פאה". כל בעל-שדה צריך לתת חלק מתבואותיו ואלה, שאין להם כלום, יכולים לבוא ולאכול. הוגי-דעות יהודיים מאוחרים יותר הרחיבו את הרעיון: ילדי-ה"חדר" יודעים את כל הפירושים על פאה, עוללות, לקט ופרט, - ואם זכרוני אינו מטעני, הרי כתוב שם באיזה מקום ב"זרעים", שבשנה רעה צריכה הפאה להיות גדולה יותר... כל זה מנוסח באופן פרימיטיבי מאוד, ואולם העיקרון היסודי הוא נכון ושלם בתכלית השלמות: זהו הפתרון, יש רק לסגל אותו אל התנאים של הזמן החדש וזה הכל. ובזה מסתיים תפקידן הסוציאלי של המדינה והחברה, שכר מינימאלי, על שמונה שעות, על...?

- ולא עוד? בלא הגנת העבודה, בלא שום חוקים על

- אני נותן לך חגיגית את הרשות לשמור לעולם ועד על כל חוקי ההגנה על העבודה, שקיימים כיום בארצות המתקדמות ביותר, ולקבוע עוד שבעים ושבעה פרקי חוקים חדשים באותו הנוסח, לעולם ועד, אמן. ואולם מסופק אני, אם לאחר שתתקבל "תרופתי" יהא עוד צורך בכך. למה נחוצים עכשיו החוקים להגנה על העבודה? כי כל מי שאין לו רכוש צפוי יום-יום לסכנה של רעב, ודבר זה יכול לנצל אדם עשיר ולהכריח אותו להסכים לתנאי-עבודה נוראים ביותר. ואולם יצרונא מצב כזה, שבו אין סכנה של רעב נשקפת לאדם – מי יכול אז להכריח אותי ללכת לעבוד בתנאים רעים? להיפך: הוא, העשיר, יהא אנוס להציע לי תנאים כאלה, שהם טובים יותר מן המינימום של "חמש המ"מין", אחרת בוודאי לא אקבל את העבודה. ההגנה הטובה ביותר על העבודה הוא שחרורו של העני מן הסכנה של דלות: לשאר הוא כבר ידאג בעצמו.

- אילו היה הדבר כך, כפי שאתה מצייר, הרי היתה נוצרת סכנה חדשה, אפשר גדולה עוד יותר מן הניצול: מי ילך לעבוד, אם אפשר ללכת בטל וליהנות מן ה"מ"מין"? הרי

אז יוצר מצב כזה, שהיחידים שיעבדו יהיו אותם הצעירים ה"מגוייסים" לעבודת-הצבא הסוציאלית החדשה שלך!...

- מכאן רואים, שהמושג שלי על "עבודה" הוא נעלה ואצילי הרבה יותר משלך: כי על-פי השקפתך "יעבוד" האדם הרגיל רק כל זמן שכופה עליו ודוחף לכך השוט של סכנת הרעב, ואני אומר, שהאינסטינקט של ההתאמצות של יצירת דברים חדשים, של היות בורא ויוצר, בצלמו ובדמותו של הקדוש-ברוך-הוא, הוא החזק מכל הגורמים בהיסטוריה ובמשק. כשאני אומר, שהאדם נלחם תמיד בכפיה של זיעת-אפיים, הרי אני מדבר רק על הכפיה: עבוד, אחרת תרעב אתה ואשתך וילדיך! זוהי קללה, בכך אין האדם רוצה, בזה יילחם עד שישתחרר מן השיעבוד ללחם. ואולם אז יגלה האדם, שתענוג העבודה, שההנאה מן ההתאמצות היצירתית הם אצלו חזקים לאין שיעור מן הפחד שהיה לו מפני הרעב. הבטיחו לו את "חמש המ"מין" – ותראו, כיצד יתחיל מחר לרדוף אחר העבודה, אחר העבודה דוקא. מה יהא אז טיבה של "העבודה" (בשים לב אל תפקידן של המכונות בעתיד) – איני יכול לומר לך, ואולם אין ספק, שאיש-העתיד כבר ימצא את הצורות של התאמצות יצירתית, שאין אנו יכולים עכשיו לצייר אותן לעצמנו. ואולם הפאתוס של העבודה יתגלה בכל הדרו אז דווקא, כש"העבודה" לא תהא קשורה עוד ב"מחסור"...